

A radikalista, az igazságkereső, a kommunista magánya. Hauptmann *Takácsok*-jával, az iskolaévek nagy olvasmányemlékével, ezzel a fogantatással indult el a szocializmus valóságához. Legalábbis bevallása szerint: nélküle tán sosem ért volna oda. Olvasóból lett íróvá, könyvekből. Ma is olvasóként reagál mindenre — ez ars poetica. De mi más útja lehet egy írónak. Dürrenmatt is hiába hengeg: nem olvasok, az irodalmat magam írom magamnak. Aligha őszinte. A remetének minden leírt szóra szüksége van. Minden könyvre, minden sorra. A remetének *könyvtára* tart futárszolgálatot a világgal. Fábry Zoltán rengeteget olvas. Okosan, oktalanul egyaránt. Fábry Zoltánnak olvasnia kell: az okos könyvekre neki van szüksége, az oktalanok olvasására pedig másoknak. Akiknek az ő véleménye mérték, rang, súly, a Vélemény. Csoda hát, ha megfárad? „Jelenlegi állapotomban csak módjával tudok dolgozni. És főképp és mindenekelőtt a kéziratküldőket kérve kérem: stoppolják egyelőre küldeményeiket. Amikor a magam munkáját sem tudom elvégezni, hogy bírhatnám a többletet?! Nem bírom, ahogy nem bírom már vagy egy éve.”

A sorokat 1964-ben közölte az Irodalmi Szemle. Most itt olvashatjuk újra, a *Stószói délelőttök*-ben — 1969-ben.

Az esszégyűjtemény tartalmi summáját a borítólapon füle közli. Az impresszumon pedig ez áll: „Kiadta a Madách Könyvkiadó, Bratislava. 1900 példány a Magyar Népköztársaság és a Csehszlovák Szocialista Köztársaság közös könyvkiadási egyezményének keretében a Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest részére jelent meg.” Ezerkilencszáz példány.

Kevés.

NIKOLÉNYI ISTVÁN

DOBOS LÁSZLÓ: FÖLDÖNFUTÓK

Dobos László regénye, a kortárs csehszlovákiai magyar irodalom talán legfőbbbet emlegetett könyve, a pozsonyi első kiadás után most Budapesten is megjelent. Erdemes volt erre, hiszen a mai magyar prózának ahhoz az „új hullámához” tartozik, amely a számvetés és a szembenézés élményei, az állásfoglalás erkölcs felé sodorja az olvasót. Egy nemzedék önvizsgálata, gyötrő tapasztalatainak kibeszélése, katarziszkesése vagy kritikai ítélkezése öltött alakot ennek az „új hullámnak” a műveiben: Cseres, Sánta, Fejes, Somogyi Tóth regényeiben. S ezeknek a könyveknek méltó társa a *Földönfutók*.

A modern próza technikai újításaihoz igazodó emlékezésregényt olvasunk. A történetet és a hősöket a múlt mozaikjának felidézésében, a vissza-visszatérő emlékek lazán szervezett rendjében ismerjük meg. Ez a szerkezet azonban nem alkalmaz semmiféle ravasz fogást, nem számítja ki az epizódok, a mozaikok helyét; pusztán az emlékező személyiségének asszociációs szervező rendjét követi. Vagyis Dobos könyve lírai regény, amely egyszerre epikus és vallomásos; egyszerre ábrázolja két főhősnek — egy szlovák repülőnek és egy magyar írónak — sorsát és életét, egyéniségét és közérzetét. S éppen eme lírai-vallomásos jellege teszi lehetővé, hogy egy nemzedék — a manapság negyvenévesek — kínzó élményeinek katarzisz-

ra törekvő kibeszélője, lelki sérüléseinek orvossága legyen.

E sérülések és gyötrelmek a háború utáni évekhez fűződnek. A regény magyar író-hőse akkor fiatal diák, s a Szlovákiában 1945—1948-ban uralkodó magyarellenes, nacionalista megtorló politika egyik áldozata. Fábry Zoltán 1946-ban írott s most megjelent apológiáját: *A vádlott megszólal-t* (Irodalmi Szemle 1968. 7—8. szám) olvasva ismerjük meg ennek a megtorlásnak és üldözésnek atmoszféráját és tragédiáját. Dobos regényében érzékeljük azután a nehéz évek valóságos emberi szenvedéseit. „Nyelvük szerint különválasztják az embereket — olvassuk —; jókra és rosszakra, győztesekre és legyőzöttekre. A hatalom új urai törvényt ülnek; nem kérdeznek, csak vádolnak. Úr és szolga egymás mellett ül a bírák előtt. Nem a gonoszsgot, hanem a születést büntetik, királyok vétke a cselédek fejére száll. Hiába kötelezted el magad egy életre a forradalommal, hiába sorvadt el tudód a spanyol front árkaiban, hiába vállaltál áldozatot, megaláztatást, üldöztetést. Ez most senkit sem érdekel. Érdeme senkinek, bűne mindenkinek van. Aki anyanyelvén szól, az bűnös, azt ütni és gyűlölni kell.” Ilyen gyűlölet üldözi az emlékezésekből kibontakozó fiatal magyar diákot is: a szlovák törvények nem engedik meg neki a tanulást, Magyarországra kell szöknie, hogy művelhesse

magát. Később visszazökik, majd csempészek közé áll. Átszenvedi azokat az éveket, melyekben tilos volt a magyar szó, kényszerkitalépféssel sújtották vagy deportálták azokat, akiket a hatalom kollektív módon vont felelősségre és marasztalt el a háború bűneiért. Dobos azt a csalódottságot és elkeseredést érzékelteti, amelyet a forradalomban reménykedő és az új rendtől mégis üldözöttestést vagy koldusbotot kapó szlovákiai magyarságnak kellett átélnie. „Aki vétkezésre érezte magát — érvel —, nem várta meg a felelősségre vonást. Itt csak azok maradtak, akiknek kenyerük a föld; a földet művelők és a földre éhes nincstelenek. A reménykedők, a jobbat várók. Fél évezredes ősökre vezethető vissza a parasztsaládok múltja, az iparosoké, a zselléréké is. Ósrégi a nincstelenek földéhsége is, tengernyi grófi birtok fekszik a hó alatt. Nem nyúlnak hozzá, nem osztanak földet. A tanyák béresházai fagyott tetvekként tapadnak a földhöz. Lázás szemű szónokok húsz évig szították a reményt: eljön a forradalom, lesz föld, lesz föld... Mi történt? Hiába lett volna a háború? Mi lett a forradalommal? Az ígéretekkel? A béres továbbra is béres marad? A születés most nagyobb bűn, mint megszámlálhatatlan ember állatsorsa?”

Megannyi gyötrő kérdés. S ezeket a kérdéseket Dobos Lászlónak két évtized múltán lehetett csak feltenni. Ma már szerencsére túljutottunk a bosszúnak és a megtorlásnak, az embertelenségnek és az erőszaknak azon a tengerén, amit Közép-Európában — úgy tetszik — a fasizmus veresége sem tudott elasztani egykor. A sérüléseket azonban csak a nyílt beszéd orvosolhatja, a tragédia katarziszt csupán a vallomás szabadsága készítheti elő. Éppen ebben az orvoslásban lehet a *Földönfutók*-nak szerepe. Cseres Tibornak azokra a szavaira gondolunk, amelyekkel mintegy le kívánta zárni a *Hideg napok* körül viharzó vitát. „A *Hideg napok* — írja — egy lehetséges ciklus kezdete, első darabja... A közös, szörnű történet népről népre szálló balladájának — haláltáncuknak első opusza; vagy ha úgy tetszik, egy elmondandó, hosszú és

őszinte mondatnak, kimondott első fele. A mondat második felét a szomszéd népek írónak... kell kimondaniok, ki-ki a saját szívébe eresztvén ütőerén át a kutató szondát.” Nos, Dobos László ezúttal a szomszéd népek helyett beszélt (s az a tény, hogy egy szlovákiai kiadó vállalta regénye első kiadásának megjelenítését, arról tanúskodik, hogy a szomszédok nevében is). A szlovákiai magyarság „hideg napjainak” ábrázolásával egy kínzó lelki görcs megoldásában segédkezett.

Annál is inkább, mert regénye korántsem egyoldalú panasz, korántsem a számla benyújtása az elszenvetett sérelmek miatt. Író-főhősének társa és párja: a fiatal szlovák repülő éppolyan tragikus emlékeket, sebeket őriz, mint a magyar. Egy viharos szerelem és egy sebző csalódás felvázoló emlékeinek kínjában él; s Dobos azt is érzékelteti, hogy a szerelem természetes tisztaságát, az ifjúság bizalmát ugyanaz a közéleti betegség — az értelenség, az emberekkel szemben érzett közöny, az erőszak — tette tönkre, mint a magyar fiatalok életét. A két ember tragédiáiért ugyanaz a torzulás felelős. Az emberi személyiséget és a nemzeti kisebbségeket ugyanaz a gondolkodási vagy államvezetési struktúra — vagyis a nacionalizmus, a szektariánizmus, végső soron a voluntarista erőszak — fenyegette. Az emlékező technika, a mozaikos szerkesztés értelme pedig az, hogy mintegy összehasonlítást tegyen, sőt bizonyos mértékig azonosságot állapítson meg a két hős sorsa között. S ahogy összehasonlítja ezt a két sorsot, és felfedi a bennük rejlő törvényszerűségeket, úgy szolgálja a végső eszmei mondanivaló megfogalmazását is. A múlt sebeinek orvoslását, a lélekben megbúvó rossz emlékek és indulatok gyógyítását a türelmes közös munka, az egymás iránt érzett figyelem és megbecsülés végezheti el. Dobos László egy régi sebről tépte fel a rosszul feltett kötetést, de ezzel a gyógyulás lehetőségét nyitotta meg: a sebeket ugyanis nem eltagadni, hanem orvosolni kell. (*Szépirodalmi Könyvkiadó, 1968.*)

. POMOGÁTS BÉLA

